

Қалбакилаштирилган хужжатлар билан ишлашнинг техник криминалистик методикаси

Умарова Дилбархон Қахрамонжон қизи

Андижон вилояти Ички ишлар Бошқармаси Эксперт Криминалистика
Маркази катта эксперти лейтенант

Аннотация: Ушбу мақолада Хужжатларни техник тадқиқоти экспертизасининг объекти бўлган қалбакилаштирилган хужжатларни аниқлаш, тадқиқот ўтказиш, текшириш учун фойдаланиладиган тадқиқот усуллари ва техник воситалар ҳақида батафсил баён этилган.

Калит сўзлар: қалбакилаштириш, ултрабинафша нурли лампа, қириш усули, кўчириш усули, “VSC-2000” видеоспектрал аппарат, лупа, мухр изи.

Жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш инсон ҳуқуқ эркинликларига сўзсиз риюя этилишини таминлаш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жихатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлардан кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Бугунги кунда дунё миқёсида глобаллашув жараёни кенг қулоқ ёйганлиги яққол намоён бўлмоқда. Бу эса ўз навбатида жамият ҳаётида жинойтчиликнинг янада кўпайишига ва янги аҳамият касб этишига сабаб бўлмоқда.

Ўзгалар мулкини турли усулларда талон-тарож қилиш жинойтлари кўп ҳолларда сохта хужжатлар қўлланиб содир этилади. Кўринишидан тўғри ва қонуний расмийлаштирилган хужжатлардаги маълумотлар ҳақиқатга йироқ бўлиб, жинойий унсурлар ўзларининг фойдасига мослаб, сохта хужжатларни расмий хужжатлар бланкаси сифатида кўрсатишга уриниб кўрадилар, қоидага мослаб имзолар ва расмий муҳрлар билан тасдиқлаб, унга ҳақиқий қонуний тус берадилар.

Криминалистик техника ривожланиши суд ва тергов идоралари махсус техник воситалар билан жихозланиши шубҳали хужжатларни бевосита терговчининг ўзи аниқлаш учун имкониятларини сезиларли даражада оширади. Жумладан, терговчининг портфелидаги мавжуд мосламалар (ултрабинафша нурли лампа, лупа ва бошқ) ёрдамида хужжат қалбакилигидан далолат берувчи белгилан аниқланиши мумкин. Аммо ЖПКнинг 172-моддасига биноан тадқиқот

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

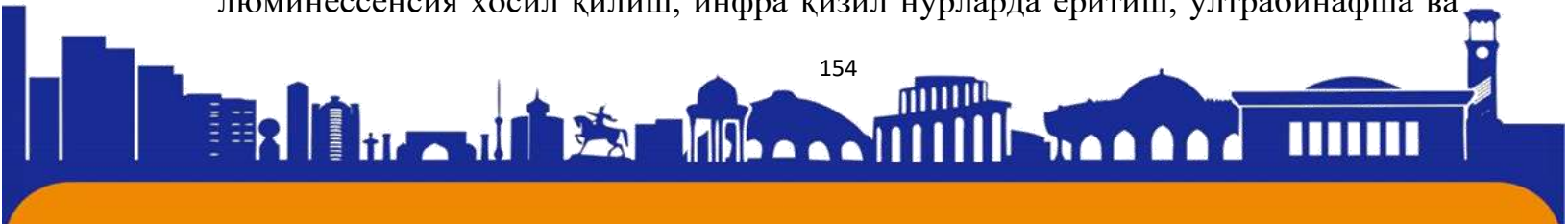
тўлик ва холисона бўлиши учун шубхали хужжатлар юзасидан техник-криминалистик экспертиза тайинланиши шарт.

Бундай жинойтлари тергов қилиш жараёнида хужжатлар сохталагини аниқлаш учун шубхали бўлган хужжатни, унинг реквизитлари саналмиш: имзо, муҳр, штамп, хужжатнинг ўзига тегишли бўлган химоя белгиларини хусусий аломатларидан келиб чиқиб, уларнинг белгиланган нормаларга жавоб бериш бермаслиги билан хал этилади. Шу каби бир қатор талаблардан келиб чиқиб суд-техник экспертизаси куйидаги турларга ажратилади:

- Хужжатнинг бирламчи мазмунига ўзгартирилганлигини аниқловчи экспертизалар (ўчириш, қўшимча ёзувлар киритиш, қўшимча белгилар чизиш, ювиш);
- Матннинг машинкада ёзилган шаклини текшириш. Бунга бошқа қоғозга нусха кўчириш воситалари, жумладан ЭХМ, кўпайтирувчи мосламаларда тайёрланган матнлар ҳам киради;
- Хужжатнинг давлат белгилари ва типографик бланкаларини текшириш;
- Қалбакилаштиришдан асровчи махсус воситалар билан таъминланган хужжатларни текшириш;
- Имзоларни техник қалбакилаштирилганлигини аниқлаш;
- Устидан чизиб ўчирилган, чаплаштириб юборилган, устига модда тўкилган ёзувларни тиклаш;
- Ранги учиб кетган ёзувларни тиклаш;
- Кесиб ўтган чизиқлар бўйича кетма-кетликни аниқлаш;
- Ёзув материаллари, ёпиштириш воситалари, қоғозларни текшириш.

Қалбакилаштирилган хужжатларни криминалистика техникавий усулда текшириш қатор оптик асбоблар ёрдамида, оддий лупалар, микроскоплар, мосламалар, турли нур хосил қилувчи манбалар ишлатиш билан амалга оширилади.

Экспертиза текширувида объектни тадқиқот-текширув услубини қўллаш билан бирга ёруғлик манбаларини турли шароитда қўллаш (тўғридан, қия ёритиш, сингиб ўтиш) махсус текширув услублари мавжуд намли нусха кўчирув, диффузия нусха кўчируви, кўзга кўринадиган ва кўринмайдиган бинафша нурида люминесценсия хосил қилиш, инфра қизил нурларда ёритиш, ултрабинафша ва

инфракизил нурларда спектронусха хосил қилиш, хромотография ва бошқаларни қўллайдилар.

Қалбакилаштирилган хужжатлардаги аввлги хақиқий ёзувларни турли усулда ўчириш, ўзгартириш, рангсизлантириш каби холларни ва спектрнинг битта зонасига кирувчи нурларнинг бир бирига ранг жихатдан фарқини текшириш ва аниқлаш учун видеосканер асбоби қўлланилади. Хужжатларни техникавий усулда текшириш соҳасига мўлжалланган янги замонавий асбоблардан бири Ангилянинг “Фостер- Фресман” компанияси ишлаб чиққан “VSC-2000” видеоспектрал апаратидир. Ашёвий далил бўлган хужжатларни текширишда кўрсатилган асбоб текширилувчи объектнинг қисм реквизитларини ҳеч бир зарарлантирмайди ва ўзгартирмайди. Шу билан бирга, хужжатдаги тўлик ёки қисман ўзгаришларни қўшимча ёзув киритиш, ювиш, рангсизлантириш холларини аниқлашга имкон яратади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ

1. Т.Б.Маматяқбов, А.К.Зақурлаев, Л.Ю.Югай ва бошқалар. Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунига шарҳ. –Т.: Ўзбекистон Республикаси Академияси, 2017-176.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 5-апрелдаги 5-сон “Давлат суд-экспертиза муассасаси ёки бошқа корхона, ташкилот томонидан суд экспертизасини ўтказиш тартиби тўғрисидаги наъмунавий низомни тасдиқлаш хақида”ги Қарори.
3. Д.Б.Базарова, А.А.Мирзаев, Г.З.Тўлаганова, С.И.Латипов, Б.Х.Ҳамидов ва бошқалар. Криминалистика дарслик.Т.: Тошкент, 2018.
4. Р.А.Алимова. Жиноятларни тергов қилиш услубёти. Ўқув қўлланма.Т.:ТДЙИ, 2006.

